

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

*Овчиннікова В.О., д.е.н., професор,
Шабанова О.В., здобувачка освіти,
Панасенко І.Ф., здобувачка освіти (УкрДУЗТ)*

В статті доведено виключну роль ресурсного потенціалу в процесі забезпечення конкурентоспроможності сучасних суб'єктів господарювання. Доведено, що за умов цифрової трансформації світової економіки, головну роль у формуванні стійких конкурентних переваг сучасних підприємств залізничного транспорту переважно відіграють інтелектуальні та інформаційні ресурси. В умовах тотальних змін світової економіки стратегічне управління стає каталізатором розвитку ресурсного потенціалу, а завдання розробки стратегії полягають у своєчасному виробленні управлінських рішень на основі врахування умов господарювання.

Ключові слова: ресурсний потенціал, підприємство, ефективність, інтелектуальні та інформаційні ресурси, стратегія, управління.

ENSURING THE EFFICIENCY OF USING THE RESOURCE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

*Ovchynnikova V.O., Doctor of Economics, Professor
Shabanova O.V., student of education
Panassenko I.F., student of education (USURT)*

The article proves the exceptional role of resource potential in the process of ensuring the competitiveness of modern business entities. The study of theoretical foundations made it possible to prove the fact that the resource potential of the enterprise (result) can be interpreted as a set of various types of resources of the economic entity necessary to ensure sustainable development in the conditions of risk-generating factors of the external and internal environment. The main structural components of the resource potential of railway transport enterprises are elements that have different functional purposes: material, informational, financial, intellectual and other types of resources.

It has been proven that under the conditions of digital transformation of the world economy, the main role in the formation of sustainable competitive advantages of modern railway transport enterprises is mainly played by intellectual and informational resources. One of the main tasks of managing the enterprise's resource potential is determining its required level. Establishing the necessary level of resource potential of the railway transport enterprise provides an opportunity to assess: the actual level of resource potential; opportunities to increase the level of resource potential; prospects for further sustainable development of the enterprise under conditions of macro-environment instability.

In the conditions of total transformation of the world economy, strategic management becomes a catalyst for the development of resource potential. The main task that such a strategy should solve is to introduce innovations and advanced digital technologies into the production process in accordance with today's requirements. The strategic asset of the

enterprise characterizes the potential opportunity to achieve economic stability and competitive advantages in the conditions of an unstable external environment. Management of the enterprise's strategic asset resource potential involves management based on long-term forecasting of the organization's development, the use of intellectual resources, which allows timely response to changes in the environment and provides it with competitive advantages in achieving business objectives.

Key words: *resource potential, enterprise, efficiency, intellectual and informational resources, strategy, management.*

Постановка проблеми. Особливе місце у розвитку національної господарської системи належить підприємствам залізничного транспорту як іманентному елементу сучасного економічного середовища. Водночас розвиток залізничного транспорту супроводжується низкою проблем, зумовлених нестабільністю та перманентною динамікою зовнішнього середовища, що унеможливає максимальне застосування інноваційно-інтелектуальних інструментів розвитку. Зважаючи на зазначене одним з найважливіших ключем вирішення проблем розвитку підприємств залізничного транспорту у цьому контексті є забезпечення ефективності використання ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні положення управління сучасними суб'єктами господарювання розкриті в наукових дослідженнях: Диканя В.Л., Маковоз О.В., Токмакової І.В., Шраменко О.В., Кірдіної О.Г., Корінь М.В., Обруч Г.В., Овчиннікової В.О. та ін. [1-4]. Особливості управління та оцінювання ресурсного потенціалу висвітлено науковцями: Токмакова І.В., Корінь М.В., Лановий О.А., Горбоконь В.Ю., Маршук Л.М., Краснокутська Н.С., Смолич Д.В., Тимошук І.В. та ін. [5-11]. Зважаючи на вагомий внесок вчених у розробленні методів та моделей забезпечення ефективності господарювання сучасних суб'єктів господарювання, слід зазначити, що наразі потребує більш детального вивчення питання забезпечення ефективності

використання ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту в умовах сьогодення.

Метою наукової статті є визначення напрямків забезпечення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту з урахуванням умов сьогодення.

Основна частина. Агресивність зовнішнього середовища, що обумовлена перед усім введенням воєнного стану в наші державі, унеможливає повноцінне застосування інтелектуально-інноваційних методів забезпечення розвитку підприємств залізничного транспорту та вимагає пошуку шляхів підвищення ефективності використання їх ресурсного потенціалу. З метою формулювання дієвих напрямків розвитку ресурсного потенціалу слід уточнити понятійний апарат, що належить до даної наукової категорії. З погляду авторів [1-3, 5, 6], ресурсний потенціал підприємств залізничного транспорту слід розглядати на макро- та мікро рівнях. На макроекономічному рівні ресурсний потенціал залізничного транспорту розглядається як сукупність ресурсів бізнес-структур, що знаходяться в їхньому розпорядженні та характеризують можливість розвитку в умовах сукупного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Цілком очевидно, що ресурсний потенціал підприємств залізничного транспорту на мікрорівні характеризується сукупністю ресурсної бази, необхідної для досягнення стратегічної стійкості суб'єкта господарювання у довгостроковій перспективі.

Теоретичне осмислення сутності ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту, виявлення джерел та розробка шляхів його ефективного використання дозволяє сформулювати основні засади стратегічного розвитку. Необхідно відзначити, що в кризових умовах функціонування вітчизняної економіки визначення та управління ресурсним потенціалом має стати пріоритетним напрямом стратегії практично будь-якого суб'єкта господарювання.

Закономірність сталого розвитку підприємства залежить від стану ресурсного потенціалу господарської системи, це є очевидним і змістовно підтверджується світовою практикою господарювання. Для виявлення сутності ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту, як об'єкта дослідження економічної науки необхідно, на нашу думку, зупинитись на основних теоретичних підходах до визначення даної наукової категорії.

Загалом категорія «потенціал» досить широко використовується в науковій літературі і поділяється на виробничий, фінансовий, інвестиційний, інтелектуальний, економічний, трудовий, інформаційний та ін. Зазначимо, що у найзагальнішому вигляді «потенціал» є сукупністю коштів, запасів та інших наявних джерел, наявних, які можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення мети [7].

Іноді термін «потенціал» сприймається як «можливості» або «здатність», але у кожний певний проміжок часу можна позначити індивідуальну сукупність спроможностей, що максимально повно визначають цю здатність.

У контексті визначення «ресурсний потенціал» необхідно позначити позицію щодо ресурсу. В економічній теорії до ресурсів належить сукупність окремих елементів, що прямо або опосередковано беруть участь у процесі виробництва або

надання послуг. З цієї позиції найважливішою особливістю категорії «ресурси» є безпосередній зв'язок із процесом виробництва, тобто ресурси у процесі використання набувають форми основних виробничих чинників. За своїм змістом, економічні ресурси містять технологічні, матеріально-технічні, природні, соціальні та інші складові, що можуть бути залучені до процесу виробництва, який задовольняє суспільний попит. Основна особливість всіх видів економічних ресурсів, що використовуються в економічній системі, є їх кількісна та якісна обмеженість.

З метою уточнення ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту на мікрорівні слід зупинитися на теоретичних підходах до дослідження даної економічної категорії. В даний час проблематиці дослідження ресурсного потенціалу присвячена досить значна кількість публікацій. Наведемо деякі визначення, які найповніше відбивають сутність цієї наукової категорії. У роботі [10] ресурсний потенціал сприймається як «сукупність наявних у розпорядженні підприємства ресурсів (земельні, трудові, матеріальні)». Дотримуючись автора публікації [7], величина ресурсного потенціалу підприємства визначається кількістю ресурсів, які воно має, та умовами, що дозволяють досягти найбільш повного та раціонального їх використання.

У роботі [11] ресурсний потенціал визначається як сукупна величина реалізованих та нереалізованих можливостей використання ресурсів у процесі задоволення суспільних потреб та відбивається в ресурсній формі її уявлення. Крім того автором робиться висновок, що нарощування ресурсного потенціалу не у площині збільшення його об'ємних показників, а системно-структурному аналізі ресурсів. Таким чином, на основі проведеного аналізу можна стверджувати, що ресурсний потенціал – це характеристика стану

системи, яка одночасно відображає сутність теоретичних засад безлічі реальних процесів та явищ. Загалом під ресурсним потенціалом суб'єкта господарювання слід розуміти його здатність найбільш ефективно реалізувати всі функціональні бізнес-завдання при максимально ефективному використанні наявних економічних ресурсів [6].

Ресурсний потенціал підприємства можна також розуміти як сукупність різних видів ресурсів суб'єкта господарювання, необхідних для забезпечення сталого розвитку в умовах ризикоутворюючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Отже, основними структурними складовими ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту є елементи, які мають різне функціональне призначення: матеріальні, інформаційні, фінансові, інтелектуальні та інші види ресурсів.

Матеріальні ресурси, що є виробничою основою, визначають техніко-технологічну базу потенціалу, яка згодом впливатиме на масштаби та темпи експлуатаційної діяльності. Фінансові ресурси є складовою ресурсного потенціалу як органічна єдність готівкових ресурсів і невикористаних можливостей їх альтернативного вкладення. Дані ресурси характеризуються сукупністю джерел та запасів фінансових можливостей, які є в наявності та можуть бути використані для реалізації стратегічних цілей транспортно-бізнесу.

В умовах переходу до цифрової економіки особливого значення набувають інформаційні ресурси (у тому числі такі активні форми, як бази знань, моделі, алгоритми, програми тощо). Слід зазначити, що з розвитком суспільства та активізацією використання знань запаси інформаційного ресурсу не зменшуються, а навпаки, зростають, причому даний вид ресурсів може бути ефективно

реалізований лише за умови поєднання з іншими видами ресурсів.

Основною складовою ресурсного потенціалу є інтелектуальний ресурс, який не лише виконує функцію, що забезпечує, а є механізмом стратегічного розвитку підприємств залізничного транспорту в умовах цифровізації. У цьому аспекті інтелектуальний ресурс постає як сукупність виробничих навичок, знань, здібностей, якими володіє людина, що їй належать, і обов'язково використовуються їм у повсякденному житті.

Особливе місце в структурі ресурсного потенціалу відводиться організаційно-управлінським ресурсам, які можна визначити як сукупність ресурсів стратегічної спрямованості. На відміну від інших ресурсів, управлінські ресурси носять переважно нематеріальний характер, належать до людського капіталу і в більшому ступені орієнтовані на забезпечення умов досягнення якісно нового стану розвитку, ніж рішення оперативних завдань. Зазначимо, що розвиненість та якість організаційно-управлінських ресурсів визначають, зрештою, рівень ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту, особливо в умовах загострення кризових факторів в макросередовищі. Організаційно-управлінські ресурси належать до людських ресурсів і за змістом характеризують внутрішню здатність та готовність суб'єкта господарювання до самоорганізації, самоврядування та саморозвитку.

Тому за своєю функціональною особливістю є перетворювальними. У результаті систематизації різних теоретичних підходів до обґрунтування сутності категорії можна сформулювати наступне визначення. Під ресурсним потенціалом підприємств залізничного транспорту слід розуміти сукупність наявних і пов'язаних між собою ресурсів, що забезпечують реалізацію виробничої діяльності, ефективне використання яких дозволяє у довгостроковій перспективі

досягти стійких конкурентних переваг на ринку.

Одним з основних завдань управління ресурсним потенціалом підприємства є визначення його необхідного рівня. Встановлення необхідного рівня ресурсного потенціалу підприємства залізничного транспорту надає можливість оцінити:

а) фактичний рівень ресурсного потенціалу;

б) можливості підвищення рівня ресурсного потенціалу;

в) перспективи подальшого сталого розвитку підприємства за умов нестабільності макросередовища.

Слід зазначити, що в умовах сьогодення, які характеризується нестабільністю, агресивністю, трансформаційністю, забезпечити стійке функціонування підприємств залізничного транспорту можливо лише на основі формування та реалізації адекватної стратегії розвитку. Тому для забезпечення конкурентних переваг підприємства необхідно оцінити насамперед фактичний стан його ресурсного потенціалу (вхідний ресурсний потенціал підприємства), а потім визначити шляхи його ефективного використання та відповідно підвищення (вихідний ресурсний потенціал підприємства).

Виходячи із сказаного, постає завдання розробки стратегії забезпечення стійких конкурентних переваг підприємств залізничного транспорту в умовах трансформацій на основі ефективного управління її ресурсним потенціалом.

Основне завдання, яке має вирішувати така стратегія, полягає у впровадженні інновацій та прогресивних цифрових технологій у виробничий процес відповідно до вимог сьогодення. Стратегічний актив підприємства характеризує потенційну можливість досягнення економічної стійкості та конкурентних переваг в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Управління стратегічним активом ресурсного потенціалу підприємства передбачає управління, засноване на довгостроковому прогнозуванні розвитку організації, використанні інтелектуальних ресурсів, що дозволяє своєчасно реагувати на зміну довкілля та забезпечує їй конкурентні переваги у досягненні цільових функцій бізнесу. Стратегічні активи підприємства характеризуються такими ознаками:

а) цінність підприємствам;

б) відсутність заміників;

в) складність копіювання чи відтворення;

г) рідкісність.

Стійкі конкурентні переваги підприємства залізничного транспорту є результатом взаємодії досить складної структури ресурсного забезпечення його підприємницької діяльності. Така досить складна конструкція є наслідком взаємодії сукупності ресурсів, за допомогою чого вони набувають переваги від використання у забезпеченні стабільного розвитку компанії.

Для того, щоб підприємство мало економічну стійкість, а, отже, і конкурентні переваги, воно повинно мати певні специфічні особливості, які роблять її у певному сенсі індивідуальною. В іншому випадку підприємства-конкуренти можуть відтворити її напрацювання, а подальша жорстка конкуренція різко знизить стійкість бізнес-структури. Стратегія не може бути використана у найближчій перспективі підприємствами-конкурентами.

Висновок. Отже, формування системи сталого розвитку підприємств залізничного транспорту тісно пов'язано з розвитком конкурентних переваг даних суб'єктів господарювання, які у результаті втілюються у концепції, заснованих на ефективному використанні ресурсного потенціалу. Важливо, що за умов цифрової трансформації світової економіки головну роль у формуванні стійких конкурентних переваг сучасних

підприємств в більшому ступені відграють інтелектуальні та інформаційні ресурси. Стратегічний характер знань як системотворчого елемента ресурсного потенціалу підприємств залізничного транспорту має першорядне значення як окремого суб'єкта господарювання, так й сталого, поступального розвитку всієї вітчизняної господарської системи залізничної галузі та країни в цілому.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дикань В.Л., Зубенко В.О., Маковоз О.В., Токмакова І.В., Шраменко О.В. Стратегічне управління: навч. посібн. К.: "Центр учбової літератури". 2013. 272 с.
2. Dykan, V.L., Kirdina, O.H., Tokmakova, I.V., Korin, M.V., Obruch, H.V. Ensuring the competitiveness and the sustainability of railway enterprises in a crisis environment. *Rivista di Studi sulla Sostenibilitathis link is disabled*. 2021. №(2). P. 231–243.
3. Овчиннікова В.О., Обруч Г.В. Стратегічні ініціативи розвитку залізничного транспорту України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. № 81-82. С. 104-115.
4. Овчиннікова В.О., Касюдик М. В. Проблеми інтелектуалізації виробничої діяльності промислових підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 77. С. 70-73.
5. Токмакова І.В. Ресурсний потенціал підприємств залізничного транспорту як базис стійкого зростання. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. №45. С.123-126.
6. Корінь М.В., Лановий О.А. Ресурсний потенціал залізничного транспорту: сутність та ключові складові. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. № 80. С. 39-49.
7. Горбоконь В.Ю. Оптимізація використання ресурсного потенціалу автотранспортних підприємств : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.04 «Економіка та

управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Мукачеве, 2018. 304 с.

8. Маршук Л.М. Принципи формування фінансово-ресурсного потенціалу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 18. С. 56-59.

9. Овчиннікова В.О., Усатий Д.О., Усатий О.М. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності приватних підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. No. 83. С. 192-198.

10. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 352 с.

11. Смолич Д.В., Тимошук І.В. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та модель управління в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*. 2020. №153. С. 75-82.

REFERENCES

1. Dykan V.L., Zubenko V.O., Makovoz O.V., Tokmakova I.V., Shramenko O.V. (2013) Stratehichne upravlinnya: navch. posib. [Strategic management: education. manual] K.: "Center of educational literature". 272 p.
2. Dykan, V.L., Kirdina, O.H., Tokmakova, I.V., Korin, M.V., Obruch, H.V. (2021) Ensuring the competitiveness and the sustainability of railway enterprises in a crisis environment. *Rivista di Studi sulla Sostenibilitathis link is disabled*. No (2). P. 231–243.
3. Ovchynnikova V.O., Obruch G.V. (2023) Stratehichni initsiatyvy rozvytku zaliznychnoho transportu Ukrayiny [Strategic initiatives for the development of railway transport of Ukraine]. *Herald of the economy of transport and industry*. No. 81-82. P. 104-115.
4. Ovchynnikova V.O., Kasyudyk M.V. (2022) Problemy intelektualizatsiyi

vyrobnychoyi diyal'nosti promyslovykh pidpryyemstv [Problems of intellectualization of production activity of industrial enterprises]. *Black Sea Economic Studies*. No. 77. P. 70-73.

5. Tokmakova I.V. (2014) Resursnyy potentsial pidpryyemstv zaliznychnoho transportu yak bazys stiykoho zrostannya [The resource potential of railway transport enterprises as a basis for sustainable growth]. *The bulletin of Transport and Industry Economics*. No 45. P.123-126.

6. Korin M.V., Lanovy O.A. (2022) Resursnyy potentsial zaliznychnoho transportu: sutnist' ta klyuchovi skladovi [Resource potential of railway transport: essence and key components]. *Herald of the economy of transport and industry*. No. 80. P. 39-49.

7. Horbokon' V.YU. (2018) Optyimizatsiya vykorystannya resursnoho potentsialu avtotransportnykh pidpryyemstv [Optimizing the use of the resource potential of motor transport enterprises]: dys. ... k.e.n. : spets. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видamy ekonomichnoyi diyal'nosti)». Mukacheve. 304 p.

8. Marshuk L.M. (2016) Pryntsypy formuvannya fynansovo-resursnoho potentsialu pidpryyemstva [Principles of formation of financial and resource potential of the enterprise]. *Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu*. No. 18. P. 56-59.

9. Ovchynnikova V.O., Usatiy O.M., Usatiy D.O. (2023) Problemy ta perspektyvy rozvytku innovatsiynoyi diyal'nosti pryvatnykh pidpryyemstv [Problems and prospects of the development of innovative activities of private enterprises]. *Bulletin of the economy of transport and industry*. No. 83. P. 192-198.

10. Krasnokuts'ka N.S. (2005) Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka [Enterprise potential: formation and evaluation]: navch. posibnyk. K.: Tsentr navchal'noyi literatury. 352 p.

11. Smolych D.V., Tymoshchuk I.V. (2020) Resursnyy potentsial pidpryyemstva: sutnist', skladovi ta model' upravlinnya v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya [Resource potential of the enterprise: essence, components and management model in modern business conditions]. *Ekonomichnyy prostir*. №153. P. 75-82.